

Milla Heino & Suvi Klaavo

SANUSSE – SATEENKAARINUOREN SENSITIIVISEN KOHTAAMISEN ABC

Kortit sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tueksi

SANUSSE – SATEENKAARINUOREN SENSITIIVISEN KOHTAAMISEN ABC

Kortit sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tueksi

Milla Heino & Suvi Klaavo
Opinnäytetyö
Syksy 2023
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Milla Heino & Suvi Klaavo

Opinnäytetyön nimi: Sanusse – sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen ABC

Työn ohjaajat: Harriet Tervonen & Merja Savolainen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2023 Sivumäärä: 35 + 1 liitettä

Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa tutkimustietoon perustuva käytännöllinen työväline sosiaali- ja terveysalan työntekijälle avuksi sateenkaarinuorten sensitiiviseen kohtaamiseen. Opinnäytetyön tuotoksen tarkoitus oli toimia helposti käytettävissä olevana apuvälineenä sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tukena ja luoda sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ajankohtaista tietoa sateenkaarinuorten erityisyydestä. Opinnäytetyön yhteistyökumppani Oulun SETA ry:n kanssa.

Sateenkaarikortit ovat konkreettinen työväline sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille sateenkaarinuorten sensitiivisen kohtaamisen tueksi. Korttien sisältö jakautuu yleisiin ohjekortteihin, tietokortteihin, seksuaalisen suuntautumisen kohtaamisen kortteihin, sukupuolen kohtaamisen kortteihin, sekä pohdintakortteihin. Kortit suunniteltiin toiminnallisen opinnäytetyön tuotekehityksen prosessin mukaisesti. Korttien sisältö ja niiden teoriapohja kerättiin jo valmiiksi olemassa olevan tutkimustiedon pohjalta. Korttien laatutavoitteina olivat helppokäyttöisyys, visuaalinen selkeys sekä informatiivisuus. Laatutavoitteiden toteutumista tarkasteltiin pyytämällä arviointia yhteistyötahon, sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten suunnalta.

Korttien tehtävä on lisätä ammattilaisten tietoisuutta sateenkaarinuorten sensitiivisestä kohtaamisesta. Lisäksi niiden toivotaan haastavan ammattilaisen asenteita ja käsityksiä sekä auttavan niiden tunnistamisessa.

Opinnäytetyön prosessissa palautetta pyydettiin yhteistyökumppanilta Oulun SETA ry:ltä sekä kohderyhmältä eli sosiaali- ja terveysalan opiskelijoilta. Ammattilaisten osalta arviointi toteutettiin kyselylomakkeen avulla, jossa oli väitteitä laatukriteereiden toteuttamiseen. Oulun Setan kanssa pidettiin palaveri, jossa palautetta korteista saatiin laajemmin. Lopullisten korttien muokkaukset tehtiin palautteiden pohjalta.

Opinnäytetyön johtopäätöksenä on selkeästi, että tärkeintä sensitiivisen kohtaamisen kannalta ei ole täydellinen termien osaaminen tai aukoton tietopohja sateenkaariasioissa. Näitä paljon tärkeämmäksi seikaksi tuntuu muodostuvan turvallisen tilan luominen ja ammattilaisen omien asenteiden tunnistaminen sekä sen ymmärtäminen, miten asenteet vaikuttavat palvelun laatuun. Jatkokehitysideana kortteja voisi luoda myös iäkkäämmistä sateenkaari-ihmisistä tai erikseen termeihin keskittyneet kortit.

Asiasanat: sensitiivisyys, kohtaaminen, nuoret, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social services

Authors: Milla Heino & Suvi Klaavo
Title of thesis: Sanusse – ABC for encountering rainbow youths sensitively
Supervisors: Harriet Tervonen & Merja Savolainen
Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2023
Number of pages: 35+1 appendix

The aim of this thesis is to help social and healthcare professionals to encounter young people who are a part of sexual or gender minorities. This functional thesis is made in collaboration with Oulu's SETA ry. In this functional thesis a product was created. The product is a set of cards. The set is divided into five themes. The themes are overall info and guide cards for meeting rainbow youths sensitively, guide cards –which are specified in meeting sexual minorities, guide cards –which are specified in meeting gender minorities and cards to make professionals consider their own values about sexual and gender minorities.

The information was collected from already existing research information, statistics, and literature. The aim was to create cards which are easy to use, they include important, and updated information and the layout of the cards is clear. These cards were estimated by social- and healthcare students and by Oulu's SETA Ry. The feedback was used to make changes in the cards.

As this thesis was made, there was a conclusion that the most important part in sensitive encounters is not perfect knowledge about sexual and gender minorities. The most important part seems to be the ability to create a safe environment, identifying professionals' own values and approach to rainbow youths.

This thesis is centered in young queer people. There is still missing a product, which includes information about meeting queer people in other age groups. For example, a similar product centering on old people who are a part of sexual or gender minority would be useful.

Keywords: sensitivity, encounter, youth, sexual minorities, gender minorities

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	SATEENKAARINUORET	8
3	SATEENKAARINUORTEN ERITYISPIIRTEET	11
3.1	Asenteet ja stereotypiat.....	14
4	SENSITIIVINEN KOHTAAMINEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUISSA.....	17
5	TOTEUTUS	21
5.1	Hyödynsaajat, tavoitteet ja oppimistavoitteet	21
5.2	Suunnittelu	23
5.3	Toteutus	25
5.4	Arviointi	26
6	POHDINTA	29
	LÄHTEET.....	32
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Oikeusministeriön (2021, 26, 32) julkaisussa Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa kerrotaan, että FRA:n tutkimuksen mukaan 13 % sateenkaari-ihmisille toimitetusta tutkimukseen vastanneista henkilöistä oli kokenut syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa viimeisen vuoden aikana. Intersukupuolisilla vastaajilla sama prosenttilukema oli jopa 40 %. Samaisen julkaisun yhtenä kehittämissuosituksena oli sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tietämyksen vahvistaminen hlbtq –ihmisiin liittyvistä erityiskysymyksistä ja ammattilaisten osaamisen vahvistaminen koskien asiakaskohtauksia sateenkaari-ihmisten kanssa. Seta Ryn nettisivulla lyhenne hlbtq on sateenkaarianastossa määritelty seuraavanlaisesti: “Kirjainyhdistelmä viittaa sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin: lesbot, homot, bi-ihmiset, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit. Kirjainlyhenteestä on eri versioita riippuen siitä, mihin ryhmiin halutaan viitata” (Seta 2023 A, sateenkaarianasto).

On yhteiskunnallinen haaste Suomessa, että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutusohjelmissa ei keskitytä tarpeeksi sateenkaarinuorten kohtaamiseen. Opinnäytetyön tarkoitus on vastata Oikeusministeriön (2021, 32) julkaisussa mainittuun kehittämissuositukseen antamalla yhden työvälineen lisää sateenkaarinuorten kohtaamisen tueksi. Monelle ammattilaiselle transihmisen tai taustaisen henkilön kohtaaminen voi olla uusi tilanne, sillä sosiaali- ja terveysalan peruskoulutuksessa ei käydä teemaa läpi tarpeeksi. Jokaisen ammattilaisen tulee hakea lisää tietoa ja pitää tietonsa ajan tasalla. (Karvinen ja Venesmäki 2019.) Sosiaalihuoltolakia luettaessa voidaan tehdä johtopäätös, että ammattilaisen tulee ottaa asiakkaat arvostavasti vastaan asiakkaan lähtökohdista huolimatta.

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaamustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata. Sosiaalihuoltoa koskevia päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan etu siten kuin 4 ja 5 §:ssä säädetään (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 30.1§.)

Opinnäytetyön tuotoksena on kortit sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Korttien tarkoituksena on antaa ajankohtaista tietoa sateenkaarinuorten sensitiivisestä kohtaamisesta. Niitä voidaan käyttää tukena sosiaali- ja terveysalan tuottamissa palveluissa. Tutkimuskysymyksenä on miten sosiaali- ja terveysalan ammattilainen voi kohdata sateenkaarinuoren sensitiivisesti? Kortit on suunnattu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, mutta ne voivat olla hyödyksi missä tahansa palvelussa, jossa kohdataan sateenkaarinuoria. Korttien tavoitteena on lisätä sekä työntekijän tietämystä yhdenvertaisesta toiminnasta, sensitiivisestä kohtaamisesta että lisätä sateenkaarinuoren luottamusta työntekijään. Opinnäytetyön tavoite on tuoda pienin askelin hyvinvointia suomalaisille sateenkaarinuorille, sekä vähentää epätasa-arvoa yhteiskunnan tarjoamissa palveluissa. Tavoitteet on mahdollista saavuttaa antamalla sosiaali- ja terveystuollon ammattilaisille lisää tietoa sateenkaarinuorten kohtaamisesta. Korttien avulla sateenkaarinuoret voivat saada huomioivampaa ja parempilaatuista sosiaali- ja terveysalan palvelua ammattilaisten tiedon lisääntyessä. Sateenkaarinuorten voidessa paremmin keventää tämä pitkällä aikavälillä palvelujärjestelmän taakkaa.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii Oulun SETA Ry. Oulun SETA on yksi valtakunnallisen SETA Ry:n jäsenjärjestöistä. Oulun SETA on kansalais- ja ihmisoikeusjärjestö. Oulun SETA:n tavoite on lisätä jokaisen yksilön yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden toteutumiseen ei pitäisi vaikuttaa yksilön sukupuolen ilmaisu, seksuaalinen suuntautuminen eikä sukupuoli-identiteetti. Oulun SETA pyrkii myös vaikuttamaan yhteiskunnallisiin asioihin- esimerkiksi yleiseen asenne- ja mielipideilmapiiriin ja yksilöiden mahdollisuuksiin tunnistaa ja tunnustaa ihmisten moninaisuutta. (Oulun SETA 2023.) Kortit vastaavat Oulun SETA:n asettamiin tavoitteisiin. Oulun SETA on tilannut kortit sateenkaarinuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Oulun SETA:n tarkoituksena on jakaa konkreettisia kortteja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille erilaisissa tapahtumissa ja vierailuilla, sekä jakaa tulostettavien korttien pohjia nettisivuillaan.

2 SATEENKAARINUORET

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria kutsutaan sateenkaarinuoriksi. Sateenkaarinuorten sukupuolen ilmaisu, sukupuoli-identiteetti tai seksuaalinen suuntautuminen ei ole yhteiskunnan normien tai odotusten mukainen. Kiteytetysti opinnäytteessä tarkoitetaan sateenkaarinuorilla siis nuoria, jotka kuuluvat johonkin sukupuolivähemmistöön, seksuaalivähemmistöön tai molempiin. ”Sateenkaarinuorten” sijaan voitaisiin puhua myös esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista nuorista. (Hästbacka & Siren 2017, 9, 22.) Sateenkaarinuoret on kattokäsite erilaisille määrittelyille ja identiteeteille, joita yhdistää se, etteivät ne sovi sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskeviin sosiaalsiin normeihin (Nissinen J. 2011, 14; Taavetti 2015, 5–6 & 21–22).

Aalberg & Siimes (1999) ovat määritelleet nuoruuden 12–22 ikävuoden välille. Toisaalta eräässä yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston kokouksessa nuoret on rajattu 18–29-vuotiaiksi, ja samaan aikaan nuoret ovat itse määritelleet nuoruuden sijoittuvan 10 ja 20 ikävuoden välille vuonna 2013 julkaistussa nuorten vapaa-ajantutkimuksessa (Myllyniemi & Berg 2013, 14–15; United Nations 2015). Nuoruus ei siis ole yksiselitteistä iällä määriteltävissä oleva aika, sillä kaikki nuoret kokevat muutokset eri aikajanelalla. Suomen nuorisolaki määrittelee nuorten olevan alle 29-vuotiaita. Tässä opinnäytetyössä nuoruus on täten määritelty ikävuosien 12–29 välille.

Nuoret ovat tärkeä ryhmä kohdistaa yhdenvertaisuutta edistäviä projekteja, sillä he ovat hyvin ison muutoksen keskellä ja herkässä ikävaiheessa. Iso osa suomalaisista nuorista voi kohtuullisen hyvin. Nuorten itsemurhat ovat vähentyneet, työn ja koulutuksen ulkopuolella on entistä vähemmän nuoria. Luottamus yhteiskunnan palveluihin ei ole vähentynyt viimeisten vuosien aikana, ja suuri osa nuorista suhtautuu positiivisesti tulevaisuuteensa. Kaikki nuoret eivät kuitenkaan voi hyvin, eivätkä nuoret ole yhtenäinen ryhmä. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset, nuoret, joilla on toimintarajoitteita sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret voivat keskivertaista suomalaista nuorta huonommin. Kodin tilanteella ja sosioekonomisella taustalla on selkeä vaikutus siihen, millaiset mahdollisuudet nuorella on esimerkiksi kouluttautumisen, terveyden ylläpidon ja työn kannalta. (Valtion nuorisoneuvosto, 2023, 3.) Nuoruuden ikävaiheen kehitystehtäviin kuuluu vanhemmista irrottautuminen, ikätoverihin turvautuminen vanhempia enemmän, sopeutuminen kehon muutokseen ja seksuaalisen identiteetin kasaaminen. Nuorena myös kehitetään kohtuullisen

pysyvä, aikuisen persoonallisuus. Päämääränä on siis itse hankitun autonomian saavuttaminen. (Aalberg & Siimes 1999, 67; Aalto-setälä & Marttunen 2007.)

Nuoruus jaetaan usein kolmeen osaan. Rajat eri osien välillä ovat kuitenkin toisinaan hämärät ja osa piirteistä kuuluu useamman nuoruuden osa-alueelle. Varhaisnuoruudessa puberteetti alkaa. Tämä aika on hämmentävää ja ristiriitaista. Nuoren keho alkaa muuttumaan ja itsenäistymisen tarve kasvaa. Mielialat voivat heitellä nopeasti ja nuoren mielenmaisema kuohuaa. Varsinainen nuoruus sijoittuu noin ikävuosille 15–17. Tällöin nuori on alkanut sopeutumaan muuttuneeseen kehoonsa ja hän tutkii omaa seksuaalisuuttaan mielenkiinnolla. Varsinaisessa nuoruudessa fyysinen ja psyykinen kehitys voivat olla epätasapainossa, joka edelleen lisää ristiriitaa. Jälkinuoruus on jäsentymisvaihe, jossa kehittyy kohtuullisen pysyvä, aikuisen identiteetti. Nuoren mielen kuohut alkavat tasoittumaan ja ajatuksenjuoksu ovat elastisempaa ja notkeampaa. (Turunen 2005, 114, 129, 135–136; Aalberg & Siimes 2007, 68–71.) Murrosikä on merkittävä aika nuoren seksuaalisessa kehityksessä. Silloin hän sovittaa yhteen omat yksilölliset tunteuksensa, kaveripiiriin normit, kotona oppimansa asennoitumiset ja erilaisista lähteistä saamansa tiedon. Eri sukupolviin tai eri uskontokuntiin kuuluvilla tai eri alueilla asuvilla on ollut hyvinkin erilaiset ympäristöt tutustua omaan seksuaalisuuteensa sekä rakentaa siihen liittyvää persoonallista ja sosiaalista identiteettiä. (Nissinen 2011, 17.)

Nuori on herkässä ikävaiheessa, jossa kehitetään identiteettiä ja minuutta. Identiteettiä rakentaessa on nuorelle hyvin tärkeää se, miten hänen kertomansa otetaan vastaan ja minkälaista palautetta hän saa. Identiteetti rakentuu uudelleen ja uudelleen niiden kertomuksien kautta mitä nuori kertoo itsestään. On siis tärkeää identiteetin uudelleenrakentumisen kannalta, että nuori osataan kohdata empaattisesti nuoren omaa kokemusta kuunnellen ja itseluottamusta kasvattaen. (Raatikainen 2018.)

Sukupuolivähemmistöjä on esimerkiksi intersukupuoliset, transvestiitit, transsukupuoliset ja muunsukupuoliset. Trans- alkuisille termeille on myös olemassa kattotermi transihmiset. Muunsukupuoliset saatetaan myös sisällyttää tämän kattotermin alle. Omaa sukupuoli-identiteettiä kuvataan yleensä jollain muulla tavoin, kuin sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö. Yleensä identiteettiä kuvataan esimerkiksi naisena, miehenä, muunsukupuolisena tai jollain muulla omaan sukupuoli-identiteettiä kuvaavalla sanalla. (Tanhua ym. 2015, 9.)

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten seksuaalinen suuntautuminen on jokin muu kuin heterous (Hästbacka & Siren 2017, 13). Seksuaalinen suuntautuminen merkitsee sitä, kehen henkilö kokee seksuaalista ja mahdollisesti myös romanttista vetovoimaa. Seksuaalisen ja romanttisen vetovoiman kohteet voivat olla toisistaan eroavia. Seksuaalisen suuntautumisen määritteleviä tekijöitä on henkilön oma sekä vetovoiman kohteen sukupuoli. Seksuaalisen suuntautumisen identiteettejä ovat muun muassa hetero, lesbo, homo, bi ja pan. (Tanhua ym. 2015, 10.)

Sukupuolinormatiivisuus määrittelee, mikä on millekin sukupuolelle sopivaa ja oletettavaa käytöstä ja toimintaa. Sukupuolinormatiivisuus pitää myös sisällään oletuksen siitä, että kaikki ovat heteroseksuaaleja. (Tanhua ym. 2015,10.) Binäärisen sukupuolijärjestelmän mukaan sukupuoli on määriteltävissä biologisten ja anatomisten piirteiden ja ulkoisen olemuksen perusteella. Binäärisen sukupuolijärjestelmän mukaan kaikki ihmiset ovat jaettavissa miehiin ja naisiin. Nämä sukupuolet ovat normin mukaan toistensa vastakohtat, ne ovat muuttumattomia ja selkeästi toisistaan erotettavat. (Hästbacka & Siren 2017, 9.) Heteronormi on tiukasti kiinni yhteiskunnassa. Heteronormatiivisen ajattelutavan mukaan heterous on seksuaalisista suuntautumisista luonnollisin ja toivotuin. Hetero-oletus on ajatus, jonka mukaan ihmisten ajatellaan lähtökohtaisesti olevan heteroita, ellei muuta tule ilmi. (Hästbacka & Siren 2017 13.)

Queer on poliittinen, mutta myös akateeminen ajattelutapa, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan normeja, jotka liittyvät seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoleen. Queer voi olla myös identiteetti. Queer-ihminen ei halua määrittää omaa sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. (Seta 2023 A, Sateenkaarisanasto.) Queer- tai ”ei heterot” lapset ja nuoret tuntevat monissa tapauksissa eroavansa muista ikäisistään jo ennen murrosikää. Usein näillä nuorilla on hankaluuksia tämän tunteen tunnistamisessa ja nimeämisessä. Identiteettiä on haastavaa tunnistaa varhaisessa vaiheessa, ja siihen vaikuttaa ympäristön asenteet ja tarjolla oleva, yksipuolinen tieto. Tunne omasta erilaisuudesta ja yksilön oma kokemus on subjektiivisesti koettuna oikea. Vieläkään queer-lapset eivät riittävästi saa tilaa omaan sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiinsä kasvamiseen. Monet voivat tuntea voimakasta erillisyyttä, yksinäisyyttä tai vieraantumista toisista, koska ikätoverit eivät jaa samoja kokemuksia. Homoseksuaalisuuteen liittyvät pelot, uhkakuvat ja väärät tiedot saattavat johtaa lesbo- ja homolapsen itsesyryntään. Queer-lasten ja -nuorten pahoinvointi kulttuurissamme näkyy esimerkiksi heidän lisääntyvänä riskinä sairastua mielenterveydellisesti, yrittää itsemurhaa tai toteuttaa se. Homoseksuaalisuus ei tuota itsessään sairastumista. Sen aiheuttavat yhteiskunnan negatiiviset asenteet tai erilaiset odotukset, ympäristön väärä tieto tai se että tietoa puuttuu, sekä poissulkeinen sosiaalisesta elämästä. (Vilka 2010, 63, 64–65.)

3 SATEENKAARINUORTEN ERITYISPIIRTEET

Useat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat syrjintää, väkivaltaa ja ahdistelua, kertoo useat kansainväliset tutkimukset. Yhteiskunnan kielteiset asenteet ja negatiivinen suhtautuminen vaikeuttavat sateenkaarinuorten kasvamisesta. Vaikka iso osa sateenkaarinuorista voi kohtuullisen hyvin, on useammilla heistä huonompi terveys, kun samanikäisillä heteroseksuaaleilla ja sukupuolijärjestelmään sopivilla nuorilla. (Alanko 2014, 10.) Ihmisen kokonaisvaltainen huomioon ottaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulutuksessa tarkoittaa, että ammattilainen ottaa huomioon myös ihmisten sosiaaliset suhteet, eikä vain heidän seksuaalista suuntautumistansa. Homous ja heterous eivät ole yhteiskunnassa toisistaan eroteltuja, erillään eläviä ryhmittymiä. Sosiaaliset suhteet ovat perheissä, suvuissa, ystävien ja tuttavien kesken kulttuurissa rakentuvia. (Vilka 2010, 88.)

Vuonna 2019 tehdystä kouluterveyskyselystä sateenkaarinuorten kohdalta voidaan huomata heillä olleen huomattavalla tasolla enemmän haasteita terveyteen ja hyvinvointiin liittyen verrattuna muihin nuoriin. Tarkastelussa oli 8. ja 9. luokkien sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden vastauksia. Keskimertaisesti tai huonoksi terveydentilaansa arvioivat kaksi kertaa useammin sateenkaarinuoret muihin vastaajiin verrattuna. Muun muassa masennusoireet sekä huoli omasta mielialasta nousi sateenkaarinuorten vastauksissa esille. (Jokela ym. 2020, 1, 27.) Ensimmäisen polven toimintarajoitteiset, ulkomaalaistaustaiset nuoret sekä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret kokevat muita useammin kiusaamista ja kokevat fyysistä uhkaa. Heidän joukossaan yksinäisyys on myös yleisempää verrattuna muihin nuoriin. Yksi kymmenestä nuoresta kertoi kokeneensa syrjintää edeltävänä vuonna 2021. Vähemmistöasema ja sukupuoli olivat yhteydessä syrjinnän kokemuksien yleisyyteen. Tytöt olivat kokeneet enemmän syrjintää, sillä heistä 12 prosenttia oli kokenut syrjintää, kun taas pojista sama prosentti oli seitsemän. Nuorista, jotka kuuluivat yhteen vähemmistöön, 12 prosenttia ilmoitti kokeneensa syrjintää. Useampaan vähemmistöön kuuluvista nuorista syrjintää oli kokenut 23 prosenttia. Vain neljä prosenttia vähemmistöön kuulumattomista nuorista oli kokenut syrjintää. Nuorisobarometrissa vuonna 2020 kysyttiin syrjinnästä palveluissa. Yhteen vähemmistöön kuuluvista kahdeksan ja useampaan kuin yhteen vähemmistöön kuuluvista 17 prosenttia kertoi tunteneensa syrjintää palveluissa. (Valtion nuorisoneuvosto, 2023, 15.)

Ongelmat liittyvät usein syrjiviin hetero- ja sukupuolinormatiivisiin oletuksiin (Taavetti 2015, 21). Tämänkaltaisista juurtuneista ajatuksista poikkeaminen altistaa nuoria ulkopuolisuuden kokemuksille sekä syrjinnälle sosiaalisissa tilanteissa esimerkiksi koulussa (Kankkunen ym. 2010; Alanko 2014, 21). Normeista eroamista voidaan joutua miettimään esimerkiksi julkisilla paikoilla. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluva nuori voi kokea ristiriitoja ja painetta myös suhteessa ystäviin, vanhempiin ja muihin läheisiin. Nuori voi harkita tarkkaan kertooko identiteetistään muille, sillä häntä huolestuttaa miten ympäristö siihen reagoi. (Alanko 2014, 20; Taavetti 2015, 6–7.) Syrjinnästä kertovien tutkimusten mukaan nuoret, jotka kuuluvat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohtaavat syrjintää muita nuoria enemmän, myös tutun aikuisen, esimerkiksi vanhemman toimesta (Kankkunen ym. 2010, 25; Alanko 2014, 21). Vanhemmilla saattaa olla negatiivinen suhtautuminen nuoren sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen (Hästbacka & Siren 2017, 51).

Kokemukset siitä, ettei tule hyväksytyksi ja syrjityksi vaikuttavat nuoren hyvinvointiin. Näiden lisäksi voidaan puhua vähemmistöstressistä. Ihmiset, jotka ovat osana vähemmistöä, saattavat kärsiä vähemmistöstressistä, vaikka heillä ei aina olisikaan omia henkilökohtaisia kokemuksia syrjivistä tai negatiivisista asenteista. (Alanko 2014, 56.) Nuorta voi kuormittaa jo pelko vanhempien tai muiden ihmisten torjunnasta, negatiivisesta suhtautumisesta tai hylkäämisestä (Hästbacka & Siren 2017, 51).

Normeista poikkeamisen ja yhteiskunnallisen vähemmistöaseman kautta voidaan ymmärtää sekä kuvata sitä ainutlaatuisuutta, mitä liittyy sateenkaarinuoriin ryhmänä palvelujen näkökulmasta. Kuitenkin tällöin vaarana on sateenkaarinuorten yhtenä joukkona esittäminen, jolloin ryhmän sisällä olevat erot ja moninaisuus eivät pääse näkyville. Sateenkaarinuorten erityisyyttä korostava puhe saattaa kääntyä leimaavaksi ja toiseuttavaksi sekä vahvistaa jo ennestään erilaisia ryhmiä koskevia stereotyyppioita (Hästbacka & Siren 2017, 23.)

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että syrjinnän ilmenemismuodot koskevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten arkipäivää monilla tavoilla, joita aikuiset tuntevat ja ymmärtävät vain osittain. Nuoret jäävät syrjintäkokemuksiin usein yksin, eivätkä he välttämättä kerro näistä kokemuksistaan aikuisille eivätkä aina edes ystävilleen. (Alanko 2014, 7.) Sateenkaarinuoret joutuvat monissa tilanteissa miettimään, kertovatko sateenkaari-identiteetistään muille. Nuoren kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisen kannalta olisi tärkeää, että palveluun hakeutuessa nuoren ei tarvitsisi miettiä, hyväksytäänkö hänet siellä täysin omana itsenään vai onko hänen piilotettava jotain puolia elämästään ja itsestään. (Hästbacka & Siren 2017, 61.)

Nuori saattaa kaivata tukea sateenkaarinuorten vähemmistöasemaan liittyviin erityiskysymyksiin. Näitä voi olla esimerkiksi ympäristön negatiiviset asenteet, suhteet vanhempiin tai nuorten identiteettiin liittyvät mahdolliset ristiriidat ja pohdinnat. Tiedetään aikaisempien tutkimusten ansiosta, että sateenkaarinuoret saattavat kohdata enemmän haasteita myönteisen minäkuvan luomisessa verrattuna muihin ikäisiinsä, etenkin jos nuori on pakotettu piilottamaan identiteettinsä tai puolustelemaan ja selittämään sitä. Tämän todentaa esimerkiksi Alangon vuonna 2014 tehty tutkimus. Mikäli nuori kokee ahdistusta omaan identiteettiinsä liittyen, ammattilaisella on erityinen rooli nuoren tukijana. (Hästbacka & Siren 2017, 63.)

Seksuaalisen suuntautumisen synnyttävät haasteet sekä selviytymiskeinot torjuvassa lähiyhteisössä ja yhteiskunnassa ovat usein vaikuttamassa sekä ongelmien syntyymiseen että niiden ratkaisuyrityksiin. Tukea tarjoavan ihmisen on hyvä asettua hetkeksi asiakkaan asemaan tunnustelemaan, miltä tuntuu elää bi- ja homoseksuaalisena hänen kuvaamissa elinympäristöissä. Ammattilaisen on tärkeää ymmärtää, että kulttuurinen ympäristö on homo- ja biseksuaaleille sekä transihmisille erilainen kuin heteroasiakkaille. Tämän syvällinen tiedostaminen mahdollistaa eettisen työskentelyn sosiaali- ja terveysalalla. (Nissinen 2011, 23.)

Toisinaan voi käydä niin, että transsukupuolisen tai bi- tai homoseksuaalisen ongelmat ja oireilu yhtäkkiä lisääntyvät, silloin kun hoitosuhteessa on edetty hyväksyvässä ilmapiirissä. Tällöin voi olla kyse siitä, että asiakas on voinut luottaa vain itsensä varassa selviytymiseen, kun aiemmat kokemukset läheisyydestä ovat toistuvasti päättyneet pettymyksiin. Lämmin hyväksyvä ilmapiiri saattaa alussa herättää suurta pelkoa ja turvattomuutta. Sen puheeksi ottaminen, yhdessä selviytymistarinan läpikäyminen sekä sen varmistaminen, että asiakas ei jää yksin on tärkeää. Voi olla, että keskeinen erityisyys bi- ja homoseksuaalien avun tarpeessa ei yksinkertaisesti tule kuulluksi turvallisuudessa ympäristössä sellaisena kuin on. Tällöin heillä ei ole mahdollisuutta tutustua itseensä, tutkia pelkojaan, purkaa pettymyksiään, jakaa onnen tunteitaan ja rakentaa luottamusta ympäristöönsä. Erityisen tärkeää tämä on heille siksi, että nämä mahdollisuudet ovat monilta pitkään puuttuneet (Nissinen 2011, 24-25.)

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen ei tarkoita suoraan sitä, että nuori voisi huonosti (Nissinen 2011, 149). Identiteetin sateenkaarevuus voi päinvastoin olla nuorelle myös voimavara, varsinkin jos se sisältää myönteisiä kokemuksia toimivista ihmissuhteista ja sosiaalisesta tuesta

(Meyer 2003, 678–679; Taavetti 2015). Puhuttaessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistössä olevista ihmisistä, puhumme todella moninaisesta ryhmästä nuoria, joiden arjen kokemukset saattavat olla kovin erilaisia keskenään (Hästbacka & Siren 2017, 23).

3.1 Asenteet ja stereotypiat

Ammatillisessa kohtaamisessa työntekijää voi haastaa sukupuolten ja seksuaalisuuksien moninaisuus, identiteettien jatkumo tai sen vaihtuvuus. Joskus homoseksuaalit, sukupuoleltaan moninaiset tai sukupuoliristiriitaa kokevat henkilöt voivat aiheuttaa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisissa hämmennystä. Hämmennys saattaa johtua ammattilaisen omista arvoista ja arvostuksista tai asianomaisten elämää koskevan tiedon puutteesta. Jokainen asiakas kuitenkin ansaitsee sen, että sosiaali- ja terveyspalveluissa, koulussa ja koulutuksessa suhtaudutaan asiakkaaseen ja tämän identiteettiin ammatillisesti. Sosiaali- ja terveyspalveluissa asiakkaan kohtaamiseen ei saa vaikuttaa työntekijän henkilökohtaiset asenteet. Kaikki haluavat tulla kohdatuksi omana itsenään, omaksi kokemassaan sukupuolesta siten, että hänen sukupuolikokemustansa, seksuaalisuutta ja identiteettiä kunnioitetaan. (Vilka 2010, 86.)

Yksilöiden välillä sosiaalisesti rakennettuja käsityksiä, arvostelmia ja määntyksiä kutsutaan stereotyypeiksi. Joskus stereotyyppiset jaot ja määntykset voivat olla päällekkäisiä eri ryhmille eivätkä näin ollen sulje toisiaan pois. Valta on yhteydessä stereotyyppioihin monin tavoin. Niillä yritetään ylläpitää selväpiirteisiä rajoja eri ryhmien välillä. Selkeillä rajoilla yritetään pitää asioiden välillä vakautta ja pysyvyyttä, vaikka maailmassa nämä asiat eivät sellaisia olisikaan. Jatkuva epävarmuus pysyy tästä syystä stereotyyppien ympärillä. Stereotypiat ovat muuttuvia, suhteellisia ja kulttuurillisia, vaikka ne vaikuttavatkin hämmästyttävän yhteneväisiltä eri kulttuurien välillä. Siitä huolimatta, että muutos onkin hidasta, stereotypiat voivat korvautua toisilla. (Vilka, 2010, 112-113.)

Ennakkoluulot ja oletukset näkyvät puheen tasolla ja pienissä arjen käytänteissä. Sateenkaarinuori voi törmätä tällaisiin oletuksiin toistuvasti useilla elämän eri osa-alueilla, kuten päihde- ja mielen-terveyspalveluissa. Oletusten kumoaminen jää nuoren vastuulle, mikäli näitä oletuksia ei tiedosteta. Mikäli ammattilainen ei tunnista tekemiään oletuksia, voi näin ollen syntyä ongelmallinen tilanne (Hästbacka & Siren, 2017, 53.)

Heteroseksuaalinen perusolettamus on, että jokainen on heteroseksuaali, ellei muuksi paljastu tai ilmoittaudu. Homo- ja biseksuaalisuuden pitkä historia kätkevänsä ominaisuutena ovat johtaneet bi- ja homoseksuaalien kohdalla kysymykseen ”ulostulosta” (Vilka, 2010 21-22.) Kaappi on vertauskuva identiteettiin liittyviin avoimuuskysymyksiin. Yksilö on kaapissa, jos hän ei ole kertonut omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisuun liittyvästä identiteetistään (Seta 2023 A, sateenkaarisanasto.) Ihminen saattaa olla kaapissa joko muille tai itselleen. Kun ihminen on kaapissa, hänen täytyy tulla aina uudelleen ja uudelleen kaapista eli erikseen sanoa olevansa jotain muuta kuin kaikki olettavat (Nousiainen, 2020, 33.)

Ulostulo on jatkuva prosessi niihin vähemmistöihin kuuluvilla, joita ei voi ulkoisesti tunnistaa heti. Seksuaalivähemmistöön kuuluva joutuu aina uudessa ympäristössä pohtimaan antaako hän sijoittaa heteroseksuaalisuuteen liittyviä oletuksia itseensä. Osa tekee tavalla tai toisella suuntautumisen alusta lähtien todella näkyväksi. Enemmistö, joka ei halua tehdä numeroa itsestään, joutuu ratkaisemaan tilannekohtaisesti, kuinka turvallista tai tarpeellista on lähteä purkamaan kulloisenkin ympäristön hetero-olettamuksia. On tavallista, että bi- ja homoseksuaalit joutuvat kuulemaan vitsejä, vähättelevää tai aggressiivista suhtautumista bi- ja homoseksuaaleihin. Tämä lisää monien jo nuoruudessa kokemaan syrjintää sekä ulkopuolisuuden tunnetta. (Nissinen 2011, 22.)

Kysymys ulostulosta koskettaa usein hyvinkin kipeästi homo- ja biseksuaalien läheisiä. Vanhemmalle puhuttaessa hänen lapsestaan, oletetaan helposti, että lapsi on heteroseksuaalinen. Myös tilanteissa, joissa lapselle puhutaan hänen vanhemmistaan, heidät automaattisesti nähdään heteroseksuaalisina. Monille vanhemmille lapsen homoseksuaalisuus on yksin kannettu salaisuus. Bi- tai homoseksuaalisen ihmisen heteroseksuaalinen puoliso ei myöskään helposti löydä ihmistä, jolle voisi kertoa elämäntilanteestaan. Salaisuuksien kanssa eläminen yksin voi tuntua kuormittavalta. (Nissinen 2011, 22-23.)

Nuoruudessa ikävaiheen erityispiirteet siis kulminoituvat herkkyyden ja suurien muutoksien ympärille. Nuori tulee kaapista, vaikka keski-ikään päästyään, kun ympäristö on vihdoinkin tarpeeksi turvallinen. Nuori tekee sen, vaikka on tietoinen syrjintään ja läheisiin hylkäämisiin liittyvistä riskeistä ja siitä, että sosiaaliset suhteet saattavat mennä uusiksi. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset eivät pääse pakoan historian painolastia, joka sekoittuu nykyajan muoti-ilmiön, vihapuheen ja vähemmistöstressin paineeseen. Keskimäärin heidän on hyvin vaikea luottaa siihen, että tulevat kohdatuiksi omana itsenään ilman kyseenalaistamista (Nousiainen, 2020, 90,145.) Kouluissa, nuorisotyössä, kirkon sekä sosiaali- ja terveystalvelujen piirissä työskentelevillä on vastuu siitä, että

käytännöissä ja puhetoissa on varattu arvostavaa tilaa myös muille kuin heteroseksuaalisesti suuntautuneille. Näin luodaan edellytyksiä sille, että kukin voi tulla nähdyksi ja toimia omana itsenään. (Nissinen 2011, 23.)

4 SENSITIIVINEN KOHTAAMINEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUISSA

Kohtaaminen tarkoittaa jälleen tapaamista, kohtelua ja keskinäistä toimintaa Suomalaisen asiansasto- ja ontologiapalvelun mukaan. Asiakaskohtaaminen on ammattilaisen ja asiakkaan välistä inhimillistä vuorovaikutusta (Mönkkönen 2018, luku 2). Sana sensitiivisyys tarkoittaa herkkyyttä (tieteen termipankki, 2023), jolla viitataan ympäristötieteissä eliön kykyyn ottaa vastaan ärsykeitä. Sana sensitiivinen taas tarkoittaa herkkää, herkkätuntoista ja arkaa (suomisanakirja, 2023). Tässä opinnäytetyössä sensitiivinen asiakaskohtaaminen tarkoittaa sateenkaarevuuden kohtaamista, huomioiden vuorovaikutuksessa käytännönläheisyys, herkkyyys ja arvostavuus.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 syrjinnän kieltä 8 § mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Yhdenvertaisuuslain kohdan 10 § mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Yhdenvertaisuuslain mukaisen välillisen ja välittömän syrjimisen lisäksi syrjintää on myös häirintä, ohje tai käsky syrjiä sekä kohtuullisten mukautusten epääminen. Yllä olevien seikkojen perusteella Suomessa yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän sekä sisältää yhdenvertaisuuden edistämismääräyksen.

Yhdenvertaisuuslaki suojelee sateenkaariperheitä ja eri seksuaalisia suuntautumisia syrjinnältä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu vaatii lain toteutumista työelämän osa-alueella lukuun ottamatta. Aluehallintovirasto valvoo syrjintää työelämässä. (Seta 2023 B). Yhdenvertaisuuslaissa on viranomaisvelvoite yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän kieltämiseen. Näin ollen viranomaisten tulee edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassa. Tämän toteutumista valvotaan siten, että viranomaisten tulee tehdä yhdenvertaisuussuunnitelma, jossa on kaikki toimet yhdenvertaisuuden lisäämiseksi. Toimien tulee olla tehokkaita, oikeasuhtaisia ja tarkoituksenmukaisia, mutta niissä otetaan huomioon viranomaisten voimavarat, toimintaympäristöt ja muut olot. (Karvinen & Venesmäki 2019).

Arvostavan kohtaamisen pohja on siinä, että tunnistetaan asiakkaan ainutlaatuisuus. Arvostavan kohtaamisen saavuttaminen vaatii lisäksi ammattilaisen määrätietoisen tunteiden ilmaisun sekä hallitun emotionaalisen osallistumisen. Tapaamisissa asiakkaalle on tultava sellainen olo, ettei häntä tuomita. Arvostavan kohtaamisen kannalta myös luottamuksellisuus näyttelee isoa roolia. Ammattilaisen täytyy tunnistaa asiakkaan itsemääräämisoikeus, ja hänet tulee kohdata täysin sellaisena, kun hän on. (Virtanen 2017, 1.) Asiakas tulee kohdata hänen lähtökohdistansa. Kuunteleminen, avoimuus ja aito kiinnostus ihmisestä hänen omassa elämässään on tärkeimpiä asioita kohtaamisessa. Tämä saattaa laittaa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen sellaiseen tilanteeseen, jossa hänen täytyy pystyä heittäytymään kohtaamiseen vailla sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä ennakko-oletuksia. (Vilkkä 2010, 90.)

Ammattilaisen kuuluu luoda turvallinen tila, hänen on pystyttävä kohtaamaan asiakkaat sensitiivisesti ja käsittelemään arkaluontoisiakin asioita. (Hästbacka & Siren 2017, 52). Pohja sateenkaarinuorten kohtaamisissa rakennetaan aivan samalla tavalla kuin muissakin ihmisten kohtaamisissa. Toisaalta olisi tärkeää, että kaikki ammattilaiset pyrkisivät automaattisesti moninaisuutta olettavaan työskentelytapaan. Moninaisuuden olettaminen tarkoittaa sitä, että alkuperäinen asetus ihmisen kohtaamisessa on, että tapaamisen aikana vastapuolesta voi paljastua minkälaisia puolia vain, eikä tule tehdä oletuksia esimerkiksi henkilön seksuaalisesta suuntautumisesta, parisuhdestatuksesta tai edes kansalaisuudesta. (Jämsä 2008, 22.)

Moninaisuuden olettaminen saattaa aiheuttaa työntekijässä riittämättömyyden tuntemuksia, sillä se pakottaa ammattilaisen kohtaamaan omat ennakkoluulonsa ja -olettamuksensa. Ammattilaisten ajatuksiin voi vaikuttaa opittu ajatus, että kaikkien ihmisten on ajateltava ja käyttydyttävä normatiivisella tavalla. Työntekijän voi vallata epätoivo sen kanssa, miten hän voi kohtaamisessa huomioida niin paljon erilaisia ihmisiä samaan aikaan. (Jämsä 2008, 22; Vilkkä 2010, 85). Moninaisuutta olettavan työntekijän tulee silti ymmärtää myös sateenkaari-ihmisten erityispiirteitä kohtaamisissa. Moninaisuutta olettavan kohtaamisen periaatteiden mukaan ammattilaisen olisi kuitenkin hyvä kohdata jokainen asiakas niin, ettei ammattilainen oleta asiakkaasta mitään ennakkotietoja, kuten seksuaalista suuntautumista. (Jämsä 2008, 22.) Kun ammattilainen noudattaa moninaisuutta olettavaa työtettä, voivat kortit toimia hyvänä yleisohjeistuksena ihan jokaiseen ihmiskohtaamiseen ammattilaisen uran aikana.

Ihmisiä ei pyritä jakamaan ryhmiin sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella, kun sateenkaarevuutta huomioidaan sosiaali- ja terveysalan palveluissa. Huomioiminen ei tarkoita vain

sitä, että tietyn ryhmän ongelmia tai haasteita käsiteltäisiin, vaan se sisältää myös nuorelle merkityksellisten asioiden tunnustamista ja tunnistamista. Erittäin tärkeää olisi, että nuoret tulisivat nähdyksi ja kohdatuksi tavalla, joka tukee nuoren itseymmärrystä. (Kallio ym. 2015). Nuoren elämässä sateenkaarevuus voi olla myös myönteinen asia ja voimavara (Meyer 2003, 678–679). Sateenkaarevuus on huomioitava silloin, kun nuori halutaan kohdata yksilöllisesti sekä ymmärtää hänen elämäntilannettansa kokonaisvaltaisesti. (Hästbacka & Siren 2017, 47.)

Ammattilaisille kohtaamisen tärkeä lähtökohta on yksilöllisyys eikä sateenkaarevuutta haluta korostaa nuorta liikaa määriteltävänä seikkana. Korostettaessa yksilöllisyyttä sekä kaikkien nuorten samanlaisuutta voidaan kuitenkin sivuuttaa nuorten erilaiset sosiaaliset asemat yhteiskunnassa, jotka saattavat vaikuttaa nuoren elämään. Jos ei tarkemmin pohdita, mitä ajatus pitää sisällään jokaisen yksilöllisestä kohtaamisesta sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta, voi kohtaaminen muuttua ongelmalliseksi. Pelkästään samanlaisuuden korostaminen saattaa johtaa tärkeiden kysymyksien ohittamiseen, kuten onko palveluissa huomioitu sateenkaarinnuoria tai onko seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen moninaisuus nähtävissä palveluissa (Hästbacka & Siren 2010, 44.)

Asiakaskohtaamisessa tärkeää on antaa asiakkaalle tila määritellä itse tai olla määrittämättä kokonaan oma itsensä sisältäen myös seksuaalisen suuntautumisensa ja sukupuolensa. Nuoren sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyy paljon normeja ja odotuksia yhteiskunnassamme riippumatta, miten he itsensä määrittelevät vai määrittelevätkö ollenkaan. (Jämsä 2008, 31-34, 254.) Työntekijän on tärkeää ymmärtää, että sateenkaarivähemmistöön kuuluvan henkilön saattaa olla hankalaa ottaa puheeksi itselleen kipeitä asioita, sillä hän voi pelätä, että niiden katsotaan olevan peräisin vain hänen sukupuolierityisyydestään tai seksuaalisesta suuntautumisestaan. Monille on tärkeää osoittaa ulkopuoliselle, että esimerkiksi biseksuaali lesbo, homo tai transihminen voi olla tasapainoinen ja onnellinen. Silloin huomaamattaan ihminen voi rakentaa itselleen niin sanotun onnellisuusmuurin, joka vaikeuttaa elämään kuuluvien ristiriitojen ja kasvuhaasteiden työstämisen avoimesti. Auttamistyössä ongelmien normalisoiminen voi madaltaa kynnystä niiden puheeksi ottamiselle. (Nissinen 2011, 31.)

Toista arvostavan kiinnostuksen, aidon asiakkaaseen tutustumisen halun, sekä syrjinnän ja pettymysten kokemusten puheeksi ottamisen, ennakkoluulojen ja sisäistettyjen pelkojen työstämisen, ja

omien selviytymistaitojen ja arvojen tunnistamisen avulla voidaan luoda moninaisuutta kunnioitava, ihmistä auttava työskentelysuhde. Lisäksi työsuhde voi sisältää vaille jäämisten kokemusten ja "elämättömän" elämän suremista, omien arvojen sekä selviytymistaitojen tunnistamista. Työskentelysuhteesta voi myös saada apua oman tarinan ja uusia mahdollisuuksia avaavan identiteetin löytämiseen (Nissinen 2011, 31-32.)

5 TOTEUTUS

Tutkimuskysymyksenä on miten sosiaali- ja terveysalan ammattilainen voi kohdata sateenkaarinnuoren sensitiivisesti? Tutkimuskysymykseen vastattiin ja opinnäytetyön tuotoksena syntyi kortit sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Korttien tarkoituksena on antaa ajankohtaista tietoa sateenkaarinnuorten sensitiivisestä kohtaamisesta. Kortteja voidaan hyödyntää laajasti sosiaali- ja terveysalan tuottamissa palveluissa, mutta myös missä tahansa palvelussa, jossa voidaan kohdata sateenkaarinnuoria.

5.1 Hyödynsaajat, tavoitteet ja oppimistavoitteet

Opinnäytetyön ensisijaisena kohderyhmänä on sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Sensitiivisen kohtaamisen tueksi luodut kortit ovat apuväline heille sateenkaarinnuorten kohtaamisiin. Sosiaalialan ammattilaiset voivat saada korteista lisää tietoa ja vahvistusta vanhalle tiedolle, jota sensitiivisestä kohtaamisesta on valmiiksi. Kohderyhmä ei kuitenkaan ole tiukasti rajoitettu vain sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiin, vaan niitä voi käyttää missä tahansa palvelussa sateenkaarinnuorten kohtaamisen tukena. Sateenkaarinnuoret ovat toissijainen kohderyhmä. He hyötyvät korteista, sillä niiden avulla sateenkaarinnuoret voivat saada huomioivampaa kohtelua ja parempaa vuorovaikutusta ammattilaisten kanssa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Sensitiivisellä kohtaamisella yhteiskunnan palveluissa voi olla suuria positiivisia vaikutuksia nuoren sateenkaari-ihmisen hyvinvoinnin ja identiteetin kehitykseen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa tutkimustietoon perustuva käytännöllinen työväline sosiaali- ja terveysalan työntekijälle. Pitkän aikavälin tavoite on, että nuorten hyvinvointi Suomessa paranisi. Toiveena on, että kortit tulevat todellisuudessa mahdollisimman laajaan käyttöön ammattilaisille. Mitä laajemmalle kortit saadaan käyttöön, sitä suurempi mahdollisuus sateenkaarinnuorilla on saada parempaa palvelua sosiaali- ja terveysalalta. Korttien tarkoitus on toimia helposti käytettävissä olevana apuvälineenä sateenkaarinnuorten sensitiivisessä kohtaamisessa ja tuoda samalla sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ajankohtaista tietoa sateenkaarinnuorten erityisyydestä. Pitkällä aikavälillä parempilaatuinen palvelu tuottaa hyvinvointia sateenkaarinnuorille.

Korttien laatutavoitteet ovat helppokäyttöisyys, visuaalinen selkeys sekä informatiivisuus. Helppokäyttöisyys tulee kortteihin selkeästä kielestä. Lisäksi huomiota kiinnitetään siihen, että käytettävät termit selitetään. Korttien on tarkoitus olla pienen kynnyksen apuväline, jota mahdollisimman moni sosiaali- ja terveysalan ammattilainen osaa ja jaksaa käyttää. Korteista pyritään tekemään mahdollisimman helppolukuiset. Opiskelijoiden toiveena on, että myös ammattilaiset, jotka eivät ole aikaisemmin sateenkaarinuorten sensitiiviseen kohtaamiseen perehtyneet, voisivat pienellä kynnyksellä ottaa kortit työskentelyn tueksi. Visuaalinen selkeys on asetettu yhdeksi laatutavoitteista. Se helpottaa korttien saavutettavuutta mahdollisimman isolle osalle sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Visuaalinen selkeys tarkoittaa korttien ulkonäköä, tekstin selkeyttä, sekä korttien värimaailmaa. Värimaailma on korteissa selkeänä, mutta kontrasti taustan sekä tekstin välillä pidetään mahdollisimman isona. Tekstit on kirjoitettu selkeällä fontilla, tummalla värillä vaalealle taustalle. Kolmas opinnäytetyön laatutavoitteista on informatiivisuus. Informatiivisuus valikoitui laatutavoitteeksi, sillä opiskelijat haluavat saada korteista mahdollisimman tietorikkaan ja käytännöllisen kokonaisuuden.

Opinnäytetyön oppimistavoitteena oli syventää opiskelijoiden ymmärrystä ja osaamista sosionomin kompetenssien osalta. Opinnäytetyön aihe vastaa erityisesti eettisyyden, asiakastyön sekä kriittisen ja osallisuutta edistävän yhteiskuntaosaamisen kompetensseihin.

Eettisyyden kompetenssin mukaisesti sensitiivisen kohtaamisen avuksi tehtävät kortit edistävät sateenkaarinuorten yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua sosiaali- ja terveysalan palveluissa (Sosiaalialan AMK –verkosto 2023). Opiskelijoiden oppimistavoitteena oli tutustua yhä syvällisemmin siihen, millä tavalla ammattilaiset voisivat edistää näitä teemoja ja miten näitä aiheita saadaan määriteltyjen laatutavoitteiden mukaisesti tuotua osaksi korttikokonaisuutta. Kortit käyttöön otettaessa palvelun on mahdollista olla sateenkaarinuorten erityisyyttä huomioivampaa, jolloin palvelu pääsee laadultaan lähemmäksi sitä laatutasoa, mitä muut nuoret palveluilta saavat.

Opinnäytetyössä otettiin huomioon eettisyys sekä korttien luotettavuus. Opiskelijat toimivat tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimien ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisten suositusten mukaan. Opinnäytteessä toimitaan hyvän tutkimuseettikan mukaisesti. Opiskelijat kirjoittivat eettisesti oikein asiakasryhmästä sekä käyttävät tarvittavia lähteitä ja lähdeviitteitä. Opinnäytteessä viitataan lähdeaineistoihin asianmukaisesti. Opinnäytetyötä varten ei kerätty henkilötietoja eikä niitä täten käsitelty. Opiskelijat pyysivät palautetta asiakasryhmältä sekä toisilta sosiaali- ja terveysalan opiskelijoilta. Arviointia varten pyydettyvässä palautelomakkeesta saadut vastaukset käsiteltiin

anonymisti. Vastaaminen oli kaikille vapaaehtoista. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2019.)

Asiakastyön kompetenssin mukaan kortit ja opinnäytetyö vahvistavat opinnäytteen tekijöiden sekä tuotetta käyttävien ammattilaisen taitoa toimia ammatillisesti ja dialogisesti vuorovaikutustilanteissa. Kortit asettavat hyvinvointipalveluiden työntekijän tilanteeseen, jossa hän joutuu reflektoidaan kriittisesti omaa toimintaansa sateenkaarinuoren kohtaamisen äärellä. (Sosiaalialan AMK –verkosto 2023). Tuote kannustaa työntekijää pohtimaan omaa toimintaansa. Asiakastyön kompetenssin mukaan opinnäytetyö pakottaa opiskelijat kehittämään taitojaan asiakkaiden kanssa työskentelyyn.

Opinnäytetyön teema pyörii myös kriittisen ja osallisuutta edistävän yhteiskuntaosaamisen kompetenssin ympärillä. Opinnäytetyö laitoi opiskelijat miettimään yhteiskunnallisten ilmiöiden ja valtarakenteiden vaikutusta vähemmistön, eli sateenkaarinuorten mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa. Opinnäytetyöllä pyritään vaikuttamaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja vallitseviin asenteisiin. (Sosiaalialan AMK –verkosto 2023).

5.2 Suunnittelu

Opinnäytetyömme kehittämisprosessi perustuu soveltaen Kostamon, Airaksisen ja Vilkan (2022, luku 1.2) esittämään, Kari Saloselta lähtöisin olevaan kehittämisen konstruktivistiseen malliin. Tämän mallin mukaan toiminnallinen opinnäytetyö sisältää tavoitteiden määrittelyn, toteutuksen suunnittelun, kehittämismenetelmän valitsemisen, työskentelyn aikatauluttamisen, tuotoksen arvioinnin ja palautteen keräämisen suunnittelun. Näiden jälkeen rakennetaan tietoperusta ja suunnitellaan, miten tieto kerätään. Kostamo, Vilka ja Airaksinen kuitenkin huomauttavat, että vaiheet voivat hieman sekoittua keskenään, sillä opinnäytetyö on prosessi, jonka raportointi etenee itse työn rinnalla.

Opinnäytetyön prosessimme alkoi tammikuussa 2023 siten, että aloimme miettimään opinnäytetyölle aiheita. Päädyimme siihen, että haluamme tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, jonka tavoitteena olisi lisätä tietoa sateenkaarinuorten sensitiivisestä kohtaamisesta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Aiheelle löytyikin runsaasti tarveperustaa, ja lisäksi se kiinnosti meitä henkilökohtaisella tasolla. Seuraavaksi otimme yhteyttä Oulun Setaan, jotka olivat kiinnostuneita alkamaan yhteistyökumppaniksi opinnäytteeseen.

Mietimme hetken, minkälaisen tuotteen haluamme toteuttaa. Ensimmäinen ideamme oli tuottaa perinteinen opas. Totesimme kuitenkin sellaisia olevan jo tarjolla suhteellisen tuoreella tiedolla. Lisäksi koimme, että oppaan käyttäminen vaatii paljon aikaa ja tiedon etsiminen oppaasta voi olla hankalaa. Meidän toive tuotteestamme oli, että se toimisi kuin muistikirja, jota voi selailla ennen kohtaamista. Tästä syystä päädyimme tuottamaan kortit ammattilaiselle sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tueksi.

Suunnittelimme opinnäytetyölle aikataulun ja päätimme, että pyydämme tuotteesta palautetta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiksi valmistuvilta opiskelijoilta, sekä yhteistyökumppaniltamme Oulun SETA Ry:ltä. Suunnittelimme kyselylomakkeen, joka auttaisi palautteen keräämisessä. Kyselylomakkeen kysymykset perustuivat opinnäytetyön laatutavoitteisiin.

Perehdyimme aiheen tietoperustaan kirjallisuuden, tutkimusten sekä tilastojen avulla. Varsinainen korttien suunnittelu alkoi toukokuussa 2023. Heinäkuun alussa opiskelijat pitivät yhteistyökumppanin kanssa palaverin, jossa tarkennettiin yhteistyökumppanin odotuksia ja ideoita tuotteesta. Palaverissa sovittiin korttien olevan noin postikortin kokoisia. Oulun SETA: lta tuli toive, että kortit olisivat mahdollisimman helppolukuisia käytettävyyden maksimoimiseksi. SETA:n hallitus piti tärkeänä, että korteissa olisi muutamia tärkeitä termejä, opaskortteja ja korttien käyttämisen helpottamiseksi aiheet olisivat teemoitettuja. Päätimme koodata teemat eri väreillä, jotta oikeiden korttien löytäminen olisi helpompaa. Sovimme, että kortit tulevat saataville Oulun SETA:n nettisivuille pdf- tiedostona, jotta jokainen niistä kiinnostunut saisi ne halutessaan käyttöön. Lisäksi yhteistyökumppanimme päätti mahdollistaa korttien painattamisen pientä maksua vastaan.

Kesän aikana korttien sisältö selkeni. Aluksi suunnittelimme kortteihin neljä teemaa. Toteuttasimme sateenkaarinuorten kohtaamiseen tarkoitettuja yleisiä tietokortteja, yleisiä ohjekortteja, kortteja, jotka on tarkoitettu erityisesti sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen sekä kortteja seksuaalivähemmistöjen kohtaamiseen. Huomasimme kuitenkin pian, että meidän täytyy luoda vielä viides teema – pohdintakortit, jotka kannustavat ammattilaista pohtimaan omia asenteitaan ja niiden vaikutusta tarjottavaan palveluun. Pohdintakorttien tarkoituksena on laittaa ammattilainen reflektimaan omaa työtapaansa.

Korttien ensimmäinen täysin valmis versio valmistui lokakuun 2023 aikana. Lokakuun loppupuolella valmiit kortit lähetettiin Oulun SETA:lle arvioitavaksi. Samalla kortit lähetettiin myös noin kahdelle sadalle sosiaali- ja terveysalan opiskelijalle, jotta korteista saataisiin myös valmistuvien ammattilaisten palaute. Yhteistyökumppanin ja kohderyhmän palautteen perusteella tehtiin kortteihin tarvittavia muutoksia.

5.3 Toteutus

Tuotoksena opinnäytteestä valmistui korttikokonaisuus sekä niiden käyttöön ohjeita ja vinkkejä sisältävä opas. Oppaan toisella puolella on muutamat tärkeimmät sateenkaaritermit, jotta korttien käyttö on sujuvampaa. Opas on kaksipuolinen yhden A4 -kokoisen paperin kokoinen. Kortit luotiin Canva –sovelluksen avulla. Opaslehtisen on tarkoitus olla lyhyt ja sisältää vain oleelliset tiedot, jotta korttien käyttöönotto olisi helppoa, eikä vaatisi ammattilaiselta liikaa perehtymistä aiheeseen. Kortit luotiin sosiaali- ja terveysalan ammattilaiselle sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tueksi. Käytännössä kortit ovat valmistettu tuote, jotka helpolla tavalla lisäävät tietoa ja ymmärrystä sateenkaarinuorista ja heidän erityispiirteistään. Opinnäytteen tuotteena luodut kortit helpottavat työntekijän mahdollisista ennakkoluuloista tai asenteista johtuvaa hämmennystä yksinkertaisilla ohjeilla ja vinkeillä kohtaamisiin sateenkaarinäkökulmasta ajatellen. Tiedon lisääminen edesauttaa työntekijän sateenkaariosaamista ja edistää sensitiivistä kohtaamista.

Kun olimme koonneet korttien tietopohjan sekä suunnitelleet korttien toteuttamisen ja teemat tarkkaan, aloimme varsinaisesti jaottelemaan tietoa. Pohdimme, mikä tiedosta on kaikista tärkeintä, sillä jos haluaisimme tehdä kaikenkattavan korttikokonaisuuden, tulisi kortteja ylettömän paljon. Jaottelimme ensin tiedon teemojen alle. Muokkasimme tiedon sellaiseen muotoon, että se olisi siirrettävissä kortteihin. Tämän jälkeen suunnittelimme korttien ulkoasua Canva- sovelluksella.

Korttien luomisessa otettiin huomioon EU:n saavutettavuusdirektiivi. Saavutettavuusdirektiivi muodostuu neljästä periaatteesta, jotka ovat havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja lujatekoisuus. Korttien suunnittelussa ja luomisessa erityisesti kiinnitettiin huomiota havaittavuuteen sekä ymmärrettävyyteen. Havaittavuus otettiin huomioon valittaessa korttien värimaailmaa sekä tekstin fonttia. Tekstin ja taustan välillä tulee olla selkeä kontrasti, jotta teksti pystytään lukemaan helposti. Riviväli on ainakin 1,5, fontti on selkeä ja kirjasinkoko tarpeeksi iso. Ymmärrettävyyden kannalta

huomioitiin tekstin muotoilu. Direktiivin mukaan teksti ei saa vaatia peruskoulun opetuksen vaatimuksia ylittävää lukutaitoa. (Saavutettavuusdirektiivi 2023.)

Rajallisen ajan puitteissa loimme yksinkertaiset kortit, joissa oli tummat, vahvan väriset reunat ja valkoinen tekstiruutu. Jokaiselle teemalle oli oma väri, mutta kaikki teemavärit olivat kohtuullisen tummia. Korttien teksti oli yhteneväistä ja saman paksuista, tummalla kirjoitettuna vaalealla pohjalla. Loimme muutaman esimerkin siitä, minkälainen korttien toinen puoli voisi olla. Korttien toinen puoli oli sateenkaariteeman mukainen, ja siinä lukisi korttien nimi. Tässä vaiheessa - ennen korttien arviointia, niillä ei ollut vielä nimeä, joten esimerkissä lukee korttien nimi, jotta arvioija saisi kuvan siitä, minkälainen visio meillä oli. Palautteen jälkeen sateenkaarikorttien nimi ja pohjavärit selkeytyivät.

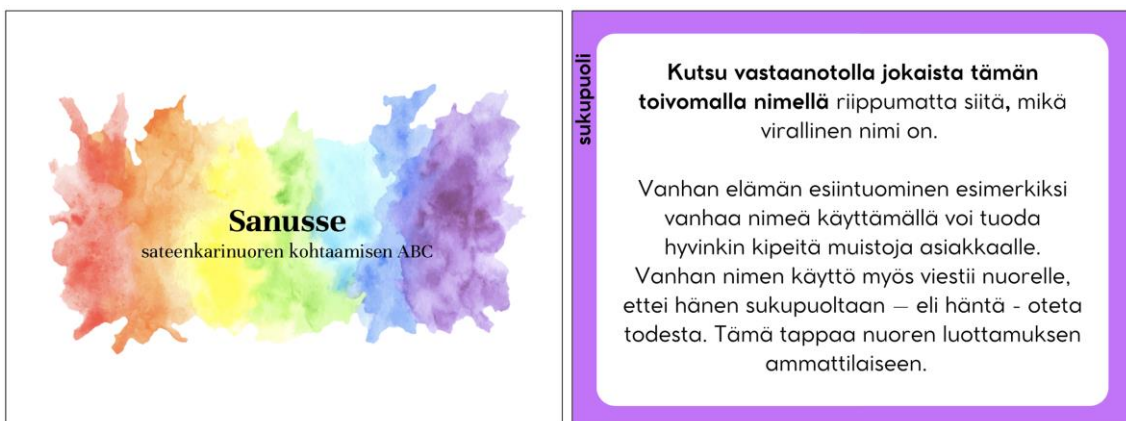
Kuvio 1: Esimerkki eräästä ensimmäisessä versiossa valmistuneesta kortista.

5.4 Arviointi

Korttien valmistuttua kerättiin kohderyhmältä, eli sosiaali- ja terveysalan opiskelijoilta palautetta korteista. Palautetta kysyttiin viimeisen vuoden sosionomiopiskelijoilta sekä terveydenhoitajaopiskelijoilta. Lisäksi palautetta pyydettiin yhteistyökumppanilta Oulun SETA ry:ltä. Ammattilaisten osalta arviointi toteutettiin kyselylomakkeen avulla, jossa on väitteitä liittyen laatuksiteereiden toteutumiseen. Arviointilomake luotiin webropol -sovelluksen avulla, johon opiskelijoiden oli helppo

vastata. Arviointilomake pidettiin selkeänä ja kohtuullisen lyhyenä, jotta siihen vastaaminen ei vienyt paljoa aikaa. Tällä pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman paljon vastauksia. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita pyydettiin vastaamaan lomakkeeseen, jossa arvioidaan, miten korteissa toteutuu helppokäyttöisyys, visuaalinen selkeys sekä informatiivisuus. Kyselyn kysymysten rakentuvat laatukriteerien pohjalta. Samanlainen arviointilomake lähetettiin myös Oulun SETA:lle, mutta sieltä saatu palaute oli paljon laajempaa, sillä palautteita kerättiin palaverissa, jossa opiskelijat tapasivat Oulun SETA:n hallituksen kasvatusten.

Opiskelijoilta saadussa arvioinnissa yleisin palaute oli, että tekstejä ja infoa on paljon. Muutamassa kommentissa pohdittiin voisiko tekstejä tai teemoja tiivistää. Lisäksi toivottiin lisää termikortteja. Korteista tuli paljon positiivista palautetta hyvästä työstä ja korttien tarpeellisuudesta. Lisäysehdoituksia opiskelijoilta tuli esimerkiksi tehdä yksi ohjekortti lähteisiin ja tukipalveluihin, joita ammattilainen voisi työssään käyttää. Muokausehdotuksena oli myös selkeyttää teemakorttien värikoodien merkitystä, jotta teemat erottaisivat toisista helpommin. Opiskelijoilta tuli useampi palaute, jossa kehoitettiin lihavoimaan osaa korttien teksteistä, jotta kortit olisivat selkeämmät.

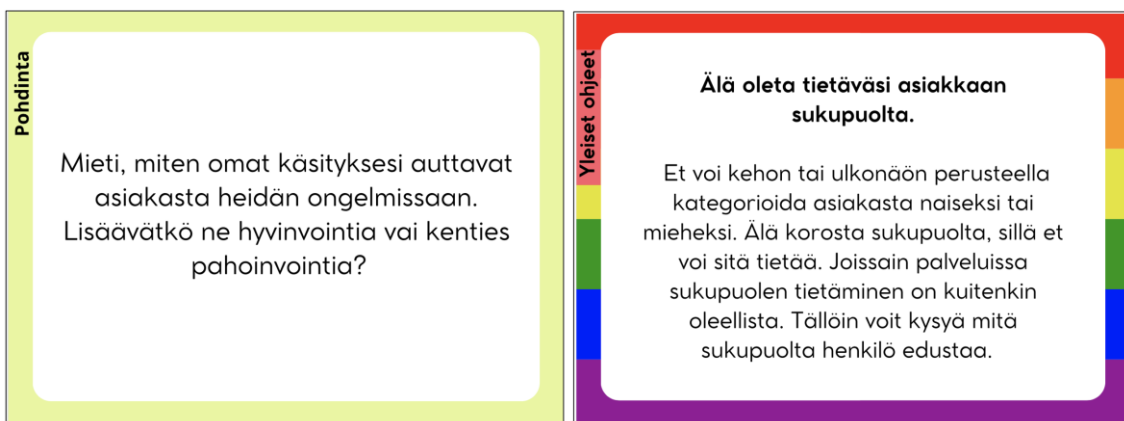

Kuvio 2: Valmis versio kortin takaosasta ja erään sukupuolen moninaisuutta käsittelevän kortin sisällöstä.

Oulun SETA:n tapaamisessa mietittiin korttien pitkää tekstiä ja tiivistämisen mahdollisuutta. Monet hallituksen jäsenistä olivat sitä mieltä, että tekstiä on osassa korteista paljon. He kuitenkin huomauttivat, ettei tekstiä voi karsia ilman, että kortin tarkoitus muuttuisi. Korttien selkeyttämiseksi tuli ehdotus joidenkin tärkeimpien sanojen lihavoimista. Oulun SETA:n mielestä korttien sisältämät tiedot ovat tärkeitä. Joitain pidempiä kortteja he kehottivat jakamaan kahteen korttiin selkeyden takaamiseksi. Olimme pyytäneet Oulun SETA:a miettimään ideoita korttien nimeksi. Heiltä tulikin

muutama ehdotus, joista yhteen päädyimme. Oulun SETA:lta tuli korjausehdotukseksi korttien väriteemojen kontrastin lisääminen. Alustavassa versiossamme eri teemojen värit olivat kaikki tummanpohuvia. SETA pyysi, että väreistä tehtäisiin mahdollisimman paljon toisistaan erottuvat, jotta kortit olisivat saavutettavissa myös esimerkiksi värisokeille ihmisille. Oulun SETA:n kanssa ideoitiin myös korttien ulkoiset muutokset väriteemojen osalta. Oulun Setalla oli ehdotus lisätä enemmistö-käsitteelle oma korttinsa sekä lisätä kortti, jossa selitetään romanttisen ja seksuaalisen suuntautumisen ero. Lisäksi Oulun SETA toivoi korttia, jossa neuvotaan ammattilaista sanoittamaan palveluiden normatiivisuutta nuorelle.

Sekä Oulun SETA, että opiskelijat antoivat palautetta siitä, että joitakin sanoja voisi lihavoida tekstin selkeyttämiseksi. Tämä oli ensimmäinen muutos, joka kortteihin tehtiin. Joistain korteista lihavoitiin yksittäinen termi tai sana, mutta pidemmissä korteissa lihavoitiin jopa kokonaisia lauseita. Lihavointi oli varsinkin paljon tekstiä sisältävissä korteissa tarpeellinen, sillä se helpottaa lukemista ja omalla tavallaan myös jaottelee tekstiä. Päädyimme muokkaamaan teemojen värejä. Päätimme, että yksi väri voisi olla tumma, yksi vaalea, yksi siltä väliltä. Yhden kortin teemavärinä toimisi sateenkaarilippu ja viimeinen teema sateenkaaren väreissä, muttei lipun muodossa. Lisäksi päätimme ottaa yhteistyökumppanin palautteesta koppia ja lisätä korttien marginaaliin teema kirjoitettuna. Tällä tavalla teemojen ryhmittäminen on helpompaa myös ihmisille, joilla on värien näkemisen kanssa ongelmaa.

Kuvio 3: Valmis versio erään pohdintakortin ja ohjekortin sisällöstä.

6 POHDINTA

Teimme toiminnallisen opinnäytetyön yhteistyössä Oulun SETA ry:n kanssa. Kehittelimme ja toteutimme korttikokonaisuuden sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille sateenkaarinuoren sensitiivisen kohtaamisen tueksi. Korttien tarkoituksena on antaa helposti saatavilla olevaa ajankohtaista tietoa sateenkaarinuorten sensitiivisestä kohtaamisesta. Korttien avulla halusimme myös haastaa työntekijää pohtimaan ja tunnistamaan asenteitaan sekä sitä, miten ne voivat vaikuttaa palvelun laatuun. Yhteistyökumppanilta kerätyn palautteen avulla varmistimme, että tuote vastaa yhteistyökumppanin käsitystä tehtävästä työstä. Lisäksi saimme palautteen avulla tehtyä korteista entistä saavutettavammia.

Toiveenamme oli, että voisimme opinnäytetyön prosessin avulla saavuttaa syvempää ymmärrystä ammattilaisen ja sateenkaarinuorten välisen kohtaamisen ongelmista ja siitä, miten korttien avulla voidaan näitä ongelmia ratkaista. Halusimme myös ymmärtää ja löytää syitä sateenkaarinuorten pahoinvointiin ja sen yhteyttä yhteiskunnan rakenteisiin sekä sen tarjoamiin palveluihin. Prosessi toi meille tietoa sosiaali- ja terveyspalveluiden tämänhetkisestä tilasta yhdenvertaisuusnäkökulmasta tarkasteltuna. Prosessi toi meille ymmärryksen siitä, että osalla ammattilaisilla on liian vähän tietoa sateenkaarinuorista ja heidän kohtaamisestaan. Selkein syy tälle tuntuisi olevan se, ettei alan koulutuksissa erityisemmin sateenkaarinäkökulmaa käsitellä. Sateenkaarevuutta saatetaan sivuuttaa koulutuksessa, mutta ainakaan kaikissa oppilaitoksissa ei ole aiheeseen perehdyttäviä kursseja.

Vaikka sateenkaaritieto on lisääntynyt viime vuosina suuresti ja sosiaalialan ammattilaisille on luotu oppaita ja erilaisia koulutuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen asiakastyössä, koimme että tarjolta puuttuu matalan kynnyksen tuote, jolla voidaan helpottaa sateenkaarinuorten kohtaamista. Täten päädyimme korttien tekemiseen. Opinnäytetyöprojektin aikana sateenkaarinuoren kohtaamisen ydin selkeytyi. Johtopäätökseksi sateenkaarinuorten kohtaamisen tärkeimmästä asiasta muodostui se, ettei sensitiivisessä kohtaamisessa täydellinen sateenkaaritermien tai tietopohjan osaaminen ole tärkeintä, vaan tärkeämpää on turvallisen tilan luominen ja sellainen kohtaaminen, että nuorelle tulee hyväksytyksi olo.

Erään opiskelijan jättämä palautekyselyyn jättämä palaute laitto mieltämään. Palautteesta paistaa läpi aiheen ympärillä oleva epätoivoisuus. Monet ovat ajatuksen tasolla jo luovuttaneet sen suhteen, että kaikkia ammattilaisia jaksaisi kiinnostaa tehdä muutosta sateenkaarinuorten asemaan sosiaali- ja terveystalveissa. Tästä syystä tavoitteeksemme muodostui luoda helposti käytettävät kortit, jotta tuotteestamme tukea voisi saada myös sellaiset ammattilaiset, joille sateenkaaritieto ja sateenkaarinuorten kohtaaminen tuntuu vieraalta ja liian isolta kynnykseltä perehtyä.

”Aihe on hieman ristiriitainen siinä mielessä, että ne ammattilaiset, jotka välittävät, yleensä tietävät jo kyseistä termistöä ja kohtelevat asiakkaita tasavertaisesti, mutta on kuitenkin hyvä tuoda näkyvyyttä vähemmistölle”

Pohdimme samaa asiaa aihetta valitessamme. Päädyimme silti aiheeseen, koska tarve näytti suurelta ja halusimme madaltaa tiedon karttumista erilaisella tavalla, jotta sateenkaaritieto voisi yltää myös niiden ammattilaisten käsiin, joille asia on vieras. Lisäksi ajattelimme, että kortteja voi käyttää, vaikka sateenkaaritieto olisikin päivitettyä ja ajan tasalla. Korttien avulla voi muistella vaikeammin mielessä pysyvää tietoa helpolla tavalla. Se voi toimia kuin sateenkaarinuoren kohtaamisen muistikirjana, jota voi selailla silloin tällöin. Kuitenkin avoimeksi jää kysymys siitä, voiko sellaiselle ihmiselle tarjota apua kohtaamisiin, jolla ei vain ole kiinnostusta aiheeseen? Myös tämän takia koemme, että olisi erityisen tärkeää, että sateenkaarevuutta käsiteltäisiin tarkemmin kaikissa sosiaali- ja terveysalan koulutuksissa.

Opinnäytetyön rajaaminen oli hyvin haastavaa. Tiesimme alusta alkaen, että haluamme suunnata opinnäytetyön erityisesti nuoriin sateenkaari-ihmisiin ja heidän kohtaamiinsa. Tästä huolimatta aihe oli hyvin laaja, sillä halusimme että kortit sisältävät ohjeita niin sukupuoli- kuin seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta, mutta lisäksi halusimme yleisiä ohjekortteja. Lisäksi halusimme helpottaa ammattilaisen omien asenteiden reflektointia ja päädyimme tekemään myös pohdintakortteja. Alussa oli jo selvää, että jonkin verran tarvitaan myös kortteja, joissa selitetään termejä ja yleisesti lisätään tietoa. Pian tajusimme, että varsinkin termikortteja tulisi miltei loputtomasti, jos lähtisimme sille linjalle. Lopuksi päädyimme siihen, että kortteja ei voi tulla yli 60 kappaletta. Lähetäessämme yhteistyökumppanillemme ensimmäisen vedoksen valmiista korteista, oli meillä jokaisesta teemasta kymmenen korttia.

Tietoa oli vaikeaa rajata myös siinä mielessä, koska halusimme tehdä korteista siten yleiset, että niitä voisi käyttää ammattilainen, jolle sateenkaaritieto on vieraampaa, mutta myös ammattilainen,

jolla on jo vakaa pohja sateenkaaritiedon kanssa. Tätä helpotti hieman korttien teemoihin jakaminen. Haasteeksi muodostui myös se, että emme halunneet tuottaa liian raskaslukuisia kortteja. Tietoa oli kuitenkin hyvin paljon, ja joistakin korteista tuli hyvin pitkiä, vaikka kuinka pyrimme tietoa karsimaan. Olimme pohtineet keskenämme, että osassa korteista on hyvin paljon tekstiä. Kuitenkin tosiasia mielestämme oli se, että joissain korteissa tietoa ei voinut enempää karsia tai jakaa useammalle kortille. Saimme odotetusti niin opiskelijoilta kuin yhteistyökumppaniltakin palautetta siitä, että osa korteista sisältää hyvin paljon tekstiä. Kuitenkin Oulun SETA:n kanssa järjestettävässä palaverissa lopputulokseksi tuli, ettei korteista yksinkertaisesti voi vähentää tekstiä, ilman että niiden merkitys muuttuu. Päätimme tehdä korteista postikortin kokoisia, jotta myös kortit, joissa paljon tekstiä, säilyisivät mahdollisimman helposti luettavina. Lisäksi päätimme lihavoida osaa teksteistä, toivoen, että se helpottaisi lukemista tarpeeksi.

Mielestämme sosiaali- ja terveysala hyötyisi useammistakin pienen kynnyksen tuotteista, joilla voisi lisätä sateenkaaritietoa. Lisäksi meidän luomamme tuote on loppujen lopuksi tehty nuoren sateenkaari-ihmisen näkökulmasta. Uskomme tästä huolimatta, että tuotteestamme on apua kaiken ikäisten sateenkaari-ihmisten kohtaamiseen. Olisi silti hyvin tärkeää, että päivitettyä tietoa olisi ihan kaikkien sateenkaarevien ihmisten kohtaamisesta saatavilla – mieluiten helppokäyttöisiä, ei liian raskaita tuotteita.

Opinnäytetyön prosessi oli haastava, mutta myös mielenkiintoinen. Opinnäytetyön aiheenvalinnassa ja toteutustavassa osasimme hyödyntää molempien vahvuuksia ja prosessi eteni kokoaikaisessa yhteisymmärryksessä. Opimme paljon aiheesta, mutta myös tiedon etsimisestä, erilaisten sähköisten ohjelmien, kuten Canvan ja Webropolin, käyttämisestä. Korttien teko opetti myös luomisprosessista ja konkreettisen tuotteen tekemisestä. Oli mielenkiintoista tehdä yhteistyötä Oulun SETA:n kanssa. Heidän kanssaan yhteistyön tekeminen onnistui luontevasti, ja koemme, että he olivat sopivassa suhteessa mukana prosessissa. Haastetta työhön toi lopuksi tiiviiksi jäänyt aikataulu. Lopulta kuitenkin pysyimme ennalta sovitussa aikataulussa, vaikka loppuvaiheella pitikin ottaa pieni loppukiri.

LÄHTEET

Aalberg, Veikko, Siimes, Martti 1999 ja 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi ja mieheksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Aalto-setälä, Terhi & Marttunen, Mauri 2007. Nuoren psyykinen oireilu - häiriö vai normaalia kehitystä? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Hakupäivä 3.4.2023. <https://www.duodecimlehti.fi/duo96233>

Alanko, Katariina 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 72, Seta. Seta julkaisu 23. Helsinki. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisu/sateenkaarinuori.pdf>

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. 2019. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Finto- Suomalainen sanasto- ja ontologiapalvelu 2022. Kohtaaminen. Hakupäivä 10.10.2022.

Hästbacka Noora & Siren Inka 2017. ”Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa”. Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisu 114. Haettu 3.6.2022. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf

Jokela, Satu, Luopa, Pauliina, Hyvärinen, Anni, Ruuska, Tupu, Martelin, Tuija & Klementti, Reija 2020. Sukupuoli – ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Hakupäivä 6.2.2023 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jämsä, Juha 2008. Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS- kustannus.

Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka & Häkli, Jouni 2015. Myönteinen tunnistaminen – näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa Häkli, Jouni & Kallio, Kirsi & Pauliina & Korkiamäki, Riikka (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 171. Helsinki. Hakupäivä 4.6.2023. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf

Kankkunen, Paula & Harinen, Päivi & Nivala, Elina & Tapio, Mari 2010. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäministeriön julkaisut 36/2010. Helsinki. Sisäministeriö. Hakupäivä 4.6.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80503/sm_362010.pdf?sequence=1

Karvinen Marita & Venesmäki Elina 2019. Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Rainbow Rights Promoting LGBTI Equality in Europe -hanke. Haettu 10.10.2022 <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/14323821/HLBTI-opas+viranomaisille/9175485d-682f-5b16-674e-4fe407024ade/HLBTI-opas+viranomaisille.pdf>

Kostamo, Pipsa, Airaksinen, Tiina & Vilka, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen oppimiseen. Helsinki: Art House Oy. Hakupäivä 30.5.2023.

Meyer, Ilan 2003. Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay and bi-sexual populations. Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin* 129(5), 674-697
Hakupäivä 4.6.2023 <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0033-2909.129.5.674>

Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi 2013. Nuoria liikkeellä! Nuorten vapaa-ajantutkimus 2013. Hakupäivä 3.4.2023. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/08/Nuoria_liikkeellä_Julkaisu_Nettiversio_korjattu.pdf

Mönkkönen, Kaarina 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus

Nissinen, Jussi 2012. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen Liisa, Stålström Olli, Nissinen Jussi, Hentilä Jorma (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Gaudeamus Helsinki. 11-32

Nissinen, Leena 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen Liisa, Stålström Olli, Nissinen Jussi, Hentilä Jorma (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Gaudeamus Helsinki. 149-171

Nousiainen, Susi 2020. Sukupuoleen katsomatta. Kuinka kohdata moninaisuus. Atena Kustannus Oy

Nuorisolaki 21.12.2016/1285. Haettu 11.7.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>

Oikeusministeriö 2021. Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa. Hakupäivä 6.2.2023. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_5_web.pdf/aced140e-d940-b37b-a4ce-ad59cf92be1b/OM_policy_brief_5_web.pdf?t=1661178046022

Oulun SETA RY nettisivut. Haettu 18.8.2023. <https://oulunseta.fi/yhdistys/>

Raatikainen, Eija 2018. 1.4 Nuoren identiteetin rakentaminen kohtaamisessa. Kohtaa nuori. Hakupäivä 3.4.2023. <https://kohtaanuori.metropolia.fi/nuoren-identiteetin-rakentaminen-kohtaamisessa/>

Saavutettavuusdirektiivi.fi 2023. Saavutettavuus verkkopalveluissa. Hakupäivä 15.7.2023. <https://saavutettavuusdirektiivi.fi/saavutettavuus-verkkopalveluissa/>

Seta 2023 A. Sateenkaarisanasto. Hakupäivä 17.9.2023. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Seta 2023 B. Yhdenvertaisuuslaki. Haettu 5.2.2023 <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuuslaki/>

Sosiaalialan AMK-verkosto 2023. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Hakupäivä 26.5.2023. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Hakupäivä 4.2.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L4P30>

Suomisanakirja. Haettu 5.6.2023. <https://www.suomisanakirja.fi/sensitiivinen>

Taavetti Riikka 2015. "Olis siistiä, jos ei tarvis määritellä..." Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja, 81. Hybridit & Seta, Seta julkaisuja 24. Helsinki. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Punamusta oy. Hakupäivä ? <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

Tanhua Inkeri, Mustakallio Sinikka, Karvinen Marita, Huuska Maarit, Aaltonen Milla 2015. Tietopaketti Sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74462/URN_ISBN_978-952-00-3583-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tieteen termipankki 5.6.2023. Nimitys sensitiivisyys. <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:sensitiivisyys>

Turunen, Kari 2005. Ikävaiheiden kriisit. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

United Nations 2015. Security Council. Resolution 2250 (2015). Hakupäivä 3.4.2023. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2250.pdf

Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, numero 70. Katsaus nuorten hyvinvointiin 2023. https://tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/hyvinvointikatsaus_saavutettava.pdf

Vilka Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-kustannus.

Virtanen Heli 2017. Arvostava kohtaaminen sosiaalityössä. Autoetnografinen tutkimus palvelutarpeen arvioinnista. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro Gradu. Hakupäivä 10.10.2022.

Yhdenvertaisuus.fi 2022. Oikeusministeriö. Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?. Haettu 10.10.2022 <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Haettu 2.6.2023

1. Ovatko kortit mielestäsi helppokäyttöiset? kyllä ei
2. Miksi kortit ovat/eivät ole helppokäyttöisiä? Miten niiden helppokäyttöisyyttä voisi parantaa?

3. Ovatko kortit visuaalisesti selkeät? kyllä ei
4. Miten korteista voisi tehdä visuaalisesti selkeämmät?

5. Millä tavalla kortit ovat mielestäsi informatiiviset?

6. Mitä tietoa opaslehtisessä tulisi näiden lisäksi mielestäsi olla, jotta ne olisivat mahdollisimman monille työntekijöille käytettävissä oleva työväline?

7. Miten korttien informatiivisuutta voisi parantaa?

8. Vapaa sana korttien sisällöstä
